

AS MARCAS DE CERTEZA NA INTERROGACIÓN POLARIZADA EN GALEGO*

DELIO GARCÍA REPRESAS
Instituto da Lingua Galega

1. Limiar

Existen, como se sabe, dous grandes tipos de interrogación: a polarizada (tamén chamada total, absoluta ou conexional) e a non polarizada (parcial, relativa ou nuclear). Na primeira fórmulase a pregunta sobre o conxunto da cláusula e a resposta axeitada é un «si»¹ ou un «non» segundo o caso (*¿El hai leite?*); na segunda pregúntase por algún dos elementos da secuencia e agárdase que o interlocutor o identifique (*¿Quen veu?*).

Pois ben, a lingua galega posúe un ricaz conxunto de posibilidades expresivas que actúan dentro da interrogación polarizada e lle permiten ó emisor manifesta-la súa certeza (afirmativa ou negativa) respecto do que di. Quérese dicir, cando preguntamos algo de xeito polarizado podemos facelo de maneira neutra de todo, evidenciando que ignoramos completamente cal vai se-la resposta que nos van dar, ou, polo contrario, tomar partido e amosa-lo noso convencemento, a nosa certeza, tocante a cal vai ser esa resposta. Sen dúbida, isto último podémolo acadar utilizando simplemente unha entoación axeitada (a curva melódica da interrogación polarizada de certeza ou aseverativa posúe un corpo descendente, fronte ó da interrogación polarizada neutra, que se mantén constante nun nivel alto de frecuencia²), pero se queremos ser máis explícitos temos á nosa disposición unha serie de recursos, distintos dos suprasegmentais, que podemos cualificar de

---

* Este estudio toma como base a fala de Ponteareas (Pontevedra). O corpus do que partimos está constituído por un amplo número de textos recollidos directamente da lingua oral ó longo de varios anos a través fundamentalmente da anotación en cadernos.

¹ Mellor para o galego: «mecanismo repetitivo».

² Cfr. Porto Dapena (1977:47)

gramaticais en canto que entran a formar parte na expresión lingüística dun conxunto finito de unidades. Vexamos qué signos son eses e cales son os seus valores.

2. Sistema de oposicións

No establecemento das oposicións, basicamente semánticas, das marcas de certeza seguiremo-la metodoloxía exposta en García Represas (1992: 49-51).

A propia novidade das unidades sígnicas que se describen xustifica a fartura de exemplos incluídos³ (a casuística contextual pode resultar especialmente relevante no caso dos mecanismos de repetición).

1ª OPOSICIÓN: +enfaticación / -enfaticación.

Fronte ó resto das unidades, as secuencias *Va que e Abrá que* engaden unha énfase á súa marcación de certeza. Poderíamos dicir que esta primeira distinción xebra aquelas formas que nos permiten expresar que estamos *totalmente* certos do que o oínte vai responder daqueloutras que non fan iso necesariamente⁴.

- [¿Va que fuches aló?]
- ¿Va que non sabes quen é?
- ¿Abrá que ela nunca suspendeu?
- [¿Abrá que ela suspendeu?]

A diferenza do que acontece coas outras marcas, estas sitúanse normalmente no inicio da cláusula. Sencasí, tamén poden aparecer ó resto.

- [¿Fuches aló, va que si?]
- [¿Ela nunca suspendeu, abrá que non?]

---

³ Practicamente todos están extraídos directamente da fala viva; agás os poucos que sinalamos entre corchetes ou entre parénteses (exemplos reconstruídos), os demais foron por nós documentados; o retoque normativo é, doutra banda, mínimo.

Os corchetes poden servir tamén para engadir información contextual e situacional.

⁴ Obsérvese que cunha entoación axeitada as formas non marcadas poden funcionar coma as marcadas.

2ª OPOSICIÓN: +veracidade / -veracidade.

Con esta segunda oposición establecemos unha diferenza, dentro do anterior membro non marcado, entre os signos *Non é, É ou non é, É certo ou non*, cos que incluímos unha expresión de veracidade sobre o dito, e aqueles outros que non engaden ese risco semántico de xeito unívoco (dependendo do contexto pode aparecer ou non).

En efecto, estas formas marcan o convencemento do emisor de que as verbas que acaba de pronunciar son certas e de que van ser confirmadas polo seu interlocutor. O falante procura, logo, unha confirmación do dito. A súa pregunta apunta á secuencia lingüística, en canto tal, que vén de emitir, e non ás súas referencias concretas⁵. Precisamente isto é o que explica que tanto se poidan aplicar a estruturas afirmativas (*Alí hai sempre que facer. ¿Non é?*) coma negativas (*Alí non hai nunca que facer. ¿Non é?*). Trátase dun tipo de locucións parafraseables por «¿non é certo o que eu digo?»⁶.

---

⁵ A diferenza existente entre *Non é* e *Non+rep.verbal ~ Non si* vén se-la mesma ca que aparece no sistema afirmativo entre *Así é* (ou calquera outra forma confirmativa: *Abofé, Xaora...*) e *Rep.verbal ~ Si*. Comparémo-las seguintes respostas a unha mesma pregunta:

-¿*El hai leite?*, a) -*Hai ~ Si*, b) -*Así é* (deixamos agora a unha beira o feito de que, para a nosa idea, esta resposta non forma parte da norma do galego).

Aínda que en último termo sexan referencialmente equivalentes posúen distintos significados. Non se está a dici-lo mesmo cando se emprega a) ca cando se emprega b):

En a) apúntase directamente á realidade e infórmase do estado de cousas existente, en b) apúntase directamete á cláusula interrogativa emitida polo interlocutor e fálase da súa verdade ou falsidade; en a) dise directamente que existe leite, en b) dise que a secuencia *¿El hai leite?* é verdadeira. Deste xeito, mentres que en a) se nos pon inmediatamente en contacto coa realidade, en b) debemos inferi-lo estado de cousas existente a partir da pregunta efectuada. Os dous recursos permítennos acceder ó coñecemento do real, pero un de maneira directa e outro indirecta.

⁶ Ter presente estas dúas operacións que se realizan constantemente no seo de calquera idioma: falar de secuencias lingüísticas -para dicir se son verdadeiras ou falsas- e falar de contidos referenciais -para achegar algún tipo de información nova que vaia máis aló da pura confirmación ou contradición- resulta enormemente operativo na descrición de linguas (véxase o útil que nos resultou tamén para a explicación do subsistema afirmativo: García Represas, 1992) e tense aplicado, por exemplo, ó eido da negación: Ducrot (1972), Moreno Cabrera (1987). Así, segundo este último autor, a secuencia *Juan no viene todos los días* pódese utilizar, quer para engadir algún tipo de información nova, quer para negar unha posible cláusula aparecida con anterioridade *Juan viene todos los días*:

Está claro que en el primer caso hablamos sobre si la acción de venir Juan se da o no todos los días (negación óptica o interna) y en el segundo sobre si la oración es verdadera o falsa (negación metalingüística o externa) (Moreno Cabrera, 1987:80).

Outra característica, esta vez significativa, das expresións que nos ocupan constitúeo o seguinte feito: mentres as outras locucións se sitúan adoito⁷ dentro do esquema entoativo da secuencia que marcan co trazo de certeza (*¿Teñen mala pinta as fanecas, non teñen?*), os signos de /+veracidade/ quedan sempre fóra dese esquema e entran a formar parte doutro distinto (*Teñen mala pinta as fanecas. ¿Non é?*); o máis corrente é que se engadan, logo de pausa, a unha secuencia declarativa converténdoa nunha interrogativa polarizada, de xeito que asemade que cumpren a súa función específica serven tamén de marca de interrogación total. Polo contrario, as formas que constitúen o membro non marcado da oposición, cando están inmersas no esquema entoativo da cadea sobre a que actúan, cumpren dende ese punto de vista unha función puramente redundante (a secuencia seguiría sendo interrogativa polarizada sen a súa presenza) e o fundamental é a súa función específica de marcas de certeza.

3ª OPOSICIÓN: +enfaticación / -enfaticación.

No interior do grupo das formas de /+veracidade/, podemos realizar outra distinción entre as que engaden unha enfaticación (*É ou non é, É certo ou non*), e aquelas que non o fan necesariamente (*Non é*). Obsérvese que este mesmo trazo nos serviu xa para o establecemento dunha distinción anterior, pero repárese tamén no feito de que o nivel de oposición no que estamos é agora distinto. O que se enfatiza nun caso e no outro non é o mesmo, as oposicións están rarequizadas (Veiga, 1988: 43).

Exemplos das primeiras:

- Hai que deixarse de contos e tirar para adiante. *¿É ou non é?*
- ¿Cantos barrís hai?, -Un, dous, tres..., con dous pequenos son cinco. *¿É certo ou non?*

Exemplos da locución menos marcada:

- Traballando con ganas chegan ben seis días. *¿Non é?*
- Alí hai sempre que facer. *¿Non é?*
- Ós guisos bótaselles do branco. *¿Non é?*
- Aí tamén aprendes. *¿Non é?*
- Nós, con tal que traballemos, anque non comamos... *¿Non é, Marisa?*

As etiquetas que Ducrot utiliza son as de «negación descritiva» para o primeiro caso e «metalingüística» para o segundo. Fronte á función metalingüística, a descritiva "il sert à parler de choses et non pas d' énoncés" (Ducrot, 1972:38).

⁷ Aínda que tamén sexa normal velas actuar da mesma maneira ca *Non é: Ali non hai nada que facer. ¿Nonón, Xan?*

- Eu dáballe dez pesos, non mos agarrou. Iso non é nada. ¿Non é? Pero non mos agarrou.
- Xan, se vai bo día tes que mañá apañar nas uvas. Imos onde ti queres pola mañá e despois marchamos. ¿Non é, Xaquín?
- Levas un chiquiño de pan tamén. ¿Non é, Antón?
- ¿Hai que compralo!, -¿O papel? ¿Non é?

4ª OPOSICIÓN: negativa / afirmativa.

Agora distinguimos aquelas expresións que nos serven para marca-la nosa agarda de resposta negativa e aquelas outras coas que podemos sinalar que o que agardamos é unha resposta afirmativa.

Para o primeiro caso dispomos da locución *Nonón*.

- A ver se os bístes os deixou... ¿Aquí non están, nonón?... Ben, habíaos de pór el noutro lado.
- ¿María non chamou nada, nonón?
- ¿Ti non acabaches de atar na Candán, nonón?
- ¿A túa pescada non estaba muda, nonón?
- ¿Non hai, nonón? [música boa para me pór].
- ¿Esa que teño debaixo non vale, nonón?
- ¿Vostede moita dor agora non ten, nonón?, -Non, agora moita dor...,-Tamén, se tivera a dor que tiña non podía estar aquí...
- ¿Inda non, nonón? [non lles viñera a paga].
- ... ¿Non, nonón?
- ¿Non hai leite? ¿Nonón, Xan?
- ¿Ti non os rompiches? ¿Nonón, Xan?
- ¿El non choverá? ¿Nonón, Firmino?
- Vostede sempre ten feito cocido e nunca lle deu disto... [referido a un oínte] ¿Nonón? [referido a outro oínte, logo de que este, que escoitaba a conversa, asentira] Cédamo a min.
- Xa non sei se mos darán. ¿Nonón?

Se o falante desexa expresar que agarda unha resposta afirmativa á súa pregunta pode utilizar, ben unha forma fixa (*Non sí*), ben un mecanismo expresivo (a *Repetición do verbo* ou a *Repetición do adverbio*).

Lingüísticamente habemos de definilos como procedementos significantes capaces de expresaren o mesmo significado, quérese dicir, como variantes alomórficas.

Aínda que establecer con precisión a totalidade de condicionamentos contextuais de cada un destes recursos expresivos non é posible, xa que a súa aparición se produce moitas veces de xeito totalmente libre, pode ser interesante apuntar algunhas tendencias distribucionais que puidemos observar no estudio do corpus manexado.

Non si

a) É a única posible cando a expresión de certeza se refire:

i. A un sintagma que non ten verbo nin adverbio:

- Para comer daquela carne de María, ¿que queredes mellor: patacas cocidas ou fritas?; ¿cocidas, non si?.
- ¿Que queres mellor: peixe ou carne; ¿peixe, non si?
- ¿A que hora sae María do traballo?; ¿ás tres, non si?
- ¿Cantos van alá?; ¿con ese tres, non si? [acarrexando sacos de patacas].
- Son as dez; ¿dentro dunha hora, non si?
- ¿Vós ceades aquí [, ou non]?; ¿si, non si?

ii. A un sintagma sen un verbo principal axeitado para repetir:

- ¿Que faga os deberes na súa habitación, non si?

iii. Á propia situación:

- [unha muller que se incomoda porque lle levan a contraria]: Aa... ¿Non si?; ¡cona!
- Usté ha de ter... Tome... Dáme quince pesos; dándolle así... ¿Non si, mamá? Vinteoito, si.

b) É a forma que aparece normalmente cando se expresa un matiz acepcional de ‘acordo’, é dicir, cando a marca de certeza equivale, dende o punto de vista do contido referencial, á expresión *Pois si* (norm. cast. «vale»). Os contextos máis axeitados para tal son aqueles nos que aparece unha cláusula cun núcleo predicativo en 1ª, 2ª, 4ª ou 5ª pª, o cal ten amais un valor temporal non de pasado e un significado léxico que pode dar pé na interacción comunicativa a unha expresión de acordo.

- ¿Fágoche dúas, non si? [troitas] [Neste contexto o que se quixo dicir foi: ¿Fágoche dúas, de acordo?]
- ¿Fágoche xa para ti algo, non si?
- ¿Vou chamar entón por Pura, non si?
- ¿Vouche busca-las uvas, non si?
- ¿Fritímo-los pementos, non si?, -Pois ala.
- Xan, ¿póñoche eu a comida ó lume e ti axúdasme, non si?
- Tes aí cincocentas pesetas cambiadas, -Non sei se teño ou se non. ¿Cando poidas devólvesmas, non si?
- ¿Enxáguas, non si? [as fanecas]
- ¿Isto cómelo ti á merenda, non si?
- ¿Ti comes despois, non si?
- ¿Fas como a outra vez, non si? [envurúllasme o agasallo con papel de regalo]

- ¿Falo despois á noite, non si? [o traballo]
- Cando acabes de face-los deberes vas alá e págaslle a bombona, así xa non a saco de aquí da entrada. ¿Non si?
- Vou poñe-la comida ó lume e despois ti aténdesma. ¿Non si, filliño?
- De aquí a un pouquiño chamas a Carme. ¿Non si?
- Dobra esta roupiña ...¿Non si?
- Xa llos pos ti. ¿Non si, Fin? [as rollas ás botellas].
- ... Dándolle así dáme quince. Si, si, quince pesos. Vostede deume quince pesos. ¿Non si? Ben, e eu doulle duascentas pesetas.

c) Os outros valores acepcionais cos que aparece son tamén normais ós outros procedementos. O máis importante é aquel que podemos cualificar de puramente descritivo ou neutro, quérese dicir, o parafraseable sen máis por «verdade que si». Este valor percíbese nidiamente cando o verbo vai en 3ª ou 6ª pª, ou é unha forma de pasado, aínda que tamén se pode ver con outras persoas e noutros tempos.

- ¿Así di máis fino, non si? [o tarro co mantel branco por baixo].
- ¿Empeza ás nove, non si? [ese programa de televisión].
- ¿Dixo que chegaba onte á noite, non si?
- ¿Os caixóns hai que poñelos no seu sitio, non si?
- ¿Ten ido a traballar, non si?
- ¿Estás ti soa nunha mesa?, ¿pero os outros están lonxe, non si?
- ¿Hai que bota-lo viño así para que non queza, non si?
- ¿Isto xa está, non si? [os pementos fritos].
- ¿O concerto é ás seis, non si?
- ¿Cantos hai?; ¿hai dous, non si? [paquetes de galletas].
- ¿Chega ben ir despois de comer, non si?
- ¿Cunha barra de pan chega, non si?
- ¿Trouxeches daqueles dous, non si? [coellos que estaban naquel cortello].
- ¿Compraches na de Chiño, non si?
- ¿Colliches as patacas, non si? ¿Van as patacas [no coche], non van?.
- ¿Tes aí a fonte, non si?
- ¿Vas ir ó cinema? ¿Non si, Firmino?

*Non + rep. verbal*⁸

---

⁸Cfr. co inglés ('tag questions'; Quirk/Greenbaum/Leech/Suatuik, 1972:78-79, 390-391):

certeza afirmativa

- English is easy, isn't it?
- The people here are very nice, aren't they?
- You have a spoon and a napkin, haven't you?
- You know Mary, don't you?

a) Naqueles contextos nos que o que se quere expresar é unha certeza cun alto grao de enfatización, este mecanismo é o que aparece normalmente. Na substancia do contido vén ser equivalente a un «caso non».

- [unha muller cabreada porque non atopa un obxecto]: ¿Eu puxéracho alá, non puxera? ¿E agora onde está?, que vas apañar.
- Eu eses zapatos non os quero, non sei para que os mercaches, -Pois agora pólos; ¿eu consulteime contigo, non consultei?
- ¿Fun tira-las fotos, non fun?, (como ti me dixeches), pois agora fai isto que che eu pido.
- Para que mercaches dese leite cando había aquí uns poucos de cartóns do que lle botas sempre. ¿E agora eses iogures téñenche saído ben, non teñen?

b) Outra acepción coa que aparece, a menos marcada, é a de «verdade que si». Como hainpouco dixemos, dáse nomeadamente cun núcleo verbal en 3ª ou 6ª pª, e o máis habitual é que cando a persoa en que aparece é outra, o valor temporal do verbo ou o seu significado léxico (e o de toda a cláusula) propicien tamén unha significación dese tipo. Vexámo-los exemplos ó mesmo tempo que explicitámo-lo funcionamento do mecanismo formal.

i. Repetición do verbo nuclear da cláusula.

- ¿El dixo que viña onte, non dixo?
- ¿Ela anda cun rapaz, non anda?
- ¿A ti esa verdura chegarache, non chegará?
- Ai, xa; ¿esta dá menos traballo, non dá?
- ¿Eu faleille ben, non falei?
- ¿Había unha festa grande, non había?
- ¿Había dous sacos con fariña, non había?
- ¿Limpa ben iso, non limpa? [o limpacristais].
- ¿Este gústache, non gusta? [o pantalón].
- ¿A ti gústache, non gusta?
- ¿A ti o porco gústache peor, non gusta?
- ¿A el gústalle que vaias, non gusta?
- ¿Gústanche mellor cás patacas, non gustan? [as cenorias]
- ¿Vai frío, non vai?
- ¿O tarro vale pouco, non vale? [=non é moi bo]
- ¿Quedou ben, non quedou? [a manga do vestido].

-
- He waited, didn't he?
certeza negativa
  - You don't have a pencil, do you?

- ¿Ten boa vista, non ten? [o salpicón].
- ¿Teñen mala pinta as fanecas, non teñen?
- ¿Parece que está negra, non parece?
- ¿Parece máis grande, non parece?
- ¿Pero cóbrache carísimo tamén, non cobra?
- ¿Iso ben o podían facer eles, non podían?
- ¿El agora vénte a buscar, non vén?
- ¿Quédame ben, non queda?
- ¿Vir, viría, non viría?
- ¿Collíche-las patacas, non si? ¿Van as patacas [no coche], non van?
- ¿Ela ás catro está aquí, non está?
- ¿Estivo aquí Miguel, non estivo?
- ¿Está algo lenta, non está?, -¿O que?, -¿Non está algo lenta? [a parede]
- [no monte, tirando no toxo]: ¿Está duro, non está?
- ¿A planta está bonita, non está? ⁹
- ¿Estaban boas guisadas hoxe, non estaban? [as cenorias].
- ¿Iso é un atranco, non é? ¹⁰
- ¿É medio quilo, non é?
- ¿É bonita, non é? [esta fonte].
- ¿É estreito, non é? [o pantalón].
- ¿Esta é boa, non é?
- ¿Ela é viúva, non é?
- ¿Esas galletas son boas, non son?
- ¿Uns mobles coma estes eran bonitos, non eran?
- ¿Tes aí leite, non tes?
- ¿Tes alí uvas, non tes?
- ¿Ti despois á tarde vas alá, non vas?, ¿a Vigo?
- ¿Ti mañá vés para baixo, non vés?, ¿á tarde?
- ¿Ti vas moito para alá, non vas?
- ¿Ti os teus calcetíns das botas sacáchelos, non sacaches?
- ¿Ti pasaches mal, non pasaches?
- ¿Ti agora comías ben, non comías?
- ¿Ti coñecíalo, non coñecías? ¹¹
- ¿Deiche un bo choio, non deí? [no que podes estar aí sentado, escolloendo nas uvas].
- ¿Eu deixo atrás as mellores, non deixo? [os acios de uvas mellores, vendimando]

---

⁹ A pronuncia desta secuencia é normalmente [nonstá].

¹⁰ Non se debe confundi-lo mecanismo de repetición para expresión de certeza cando o verbo nuclear é a 3ª pª do presente de indicativo do verbo *ser*, coa locución invariable *Non é*.

¹¹ Repárese na non repetición dos pronomes átonos (o procedemento está gramaticalizado).

ii. Repetición do verbo incrustado.

- ¿Eu creo que patacas chegarán, non chegarán?
- ¿Eu paréceme que lle dixen, non dixen?
- ¿Eu parécemo que tes, non tes?
- ¿Vostede ten todo baleiro?; ¿non ten, papá?

iii. O xeito de utiliza-lo procedemento resulta un chisco máis complexo cando o núcleo verbal é unha perífrase:

Coa maior parte delas (*Ter que+inf.*, *Haber que+inf.*, *Deber (de)+inf.*, *Ir+inf.*, etc.) non figura haber caso: repítese o verbo AUX:

- ¿Isto hai que tomalo con auga, non hai? [o medicamento].
- ¿A Manolo tívolle que gustar, non tivo?
- ¿Hoxe tiveches que vir non coche, non tiveches?
- Pois... ¿Debían de arranxar iso, non debían?
- ¿Debía de pó-la comida ó lume, non debía?
- Eu non lle dixen o prezo, ¿pero este debía dar as mil pesetas, non debía?

A que presenta máis problemas é *Haber (de)+inf.* Con esta, aínda que temos algún exemplo no que o que se repite é o AUX:

- ¿Inda han de escapar de alí, non han?

o normal é a repetición do AUXDO, flexionado consonte ás categorías gramaticais da perífrase na que se integra (o n^o e a p^a aparecen no AUX pero o valor temporal só o dá a perífrase no seu conxunto):

- ¿Ha de estar fría, non está?
- ¿Xa ha de ferver, non ferve?
- ¿Miguel xa había de comela fría, non comeu? [a comida]
- ¿El ha de vir, non virá?
- ¿Ti tamén has de querer un tomate nunha ensalada?, ¿non queres?

Non + rep. adverbial

Trátase dun mecanismo moi frecuente para aqueles casos nos que o verbo principal da cláusula interrogativa aparece precedido por un adverbio do tipo: *xa, inda, logo, pouco, só*¹².

- ¿Agora xa se ve algo, non xa?
- ¿As dúas xa son, non xa?
- ¿Aquela carne xa a comestes, non xa?
- ¿Inda lle gustou, non inda?
- ¿Inda comías máis? ¿Non inda, Xan?
- ¿Algo inda tes, non inda?
- ¿Ti inda vas arriba, non inda?
- ¿Logo haberá de haber tomates maduros, non logo?
- ¿Despois de Semana Santa logo vén vacacións, non logo?
- ¿Ti logo vés, non logo?
- ¿Pouco lle ha de faltar, non pouco?
- ¿Pouco tes que comprar, non pouco? [de libros]
- ¿Ti tamén alí na casa pouco paras, non pouco?
- ¿Só é enchelo un pouco, non só?
- ¿Só é facer iso, non só?
- ¿Só hai tres, non só?

Se continuamos a examina-lo esquema de oposicións, atoparemos tamén unha expresión, *Non*, que neutraliza tres das distincións anteriores (certeza de veracidade, afirmativa e negativa) e nos permite expresar, segundo o contexto, calquera dos devanditos matices significativos.

- ¿Esa é bordadiña, non?
- ¿De momento non chegou, non?
- ¿Ti se cadra queres come-las sardiñas todas, non?, -Non, non; come.
- ¿Ti marchas hoxe, non?, ¿sexa a unha hora ou sexa a outra?
- Está descosido. Hai que ter deste fio. ¿Non, Anxo? ¿Ou fio negro?
- ¿A que caía de aquí por diante é mala? ¿Non, Fin? [a chuvia, para o agro]
- ...porque agora os que teñen negocio...; porque el antes era albanel, ¿non?, e, agora é obrigado, pero antes non era obrigado, ¿non sabe?, e el non pagou nada...

---

¹² Quizais sexa posible con máis algún, pero só citamos aqueles dos que dispomos de exemplos.

3. A locución Nonón.

3.1. Vitalidade e xeografía

Das unidades sígnicas aquí tratadas sen dúbida a máis rechamante é *Nonón*.

A total ausencia desta expresión nos nosos estudos gramaticais e maila súa utilidade comunicativa leváronnos a realizar unha enquisa para intentar saber, entre outras cousas, se se trataba dunha forma exclusiva da zona que tomamos como base de estudio, ou ben se se atopaba viva noutras partes de Galicia. O cuestionario elaborado (V. máis abaixo), no que amais da expresión que nos ocupa incluímos unha petición de información sobre outras dúas secuencias lingüísticas -das que agardamos dar conta en posteriores traballos-, entregámolo en diversos centros de ensino¹³ e permitiunos verifica-la importante extensión de *Nonón* no territorio galego.

---

¹³ En concreto, nos seguintes:

Ponteareas: Colexio Público Fermín Bouza Brey, Instituto de Formación Profesional, Instituto de Bacharelato.

O Porriño: Instituto de Bacharelato.

Vigo: Universidade de Vigo (alumnos de Filoloxía), Instituto de Bacharelato en Teis.

Pontevedra: Escola Universitaria de Formación de Profesorado de EXB.

Santiago: Universidade de Santiago (alumnos de Filoloxía, alumnos de Xornalismo).

A Coruña: Universidade da Coruña (alumnos de Filoloxía).

Lugo: Escola Universitaria de Formación de Profesorado de EXB.

Verín: Instituto de Formación Profesional, Instituto de Bacharelato.

Para saírmos de dúbidas sobre a existencia da expresión en determinadas zonas, a estes centros incorporamos nun segundo momento os seguintes:

Caldas de Reis: Instituto de Bacharelato .

Touro: Colexio Público de .

Mazaricos: Colexio Público Pino de Val

As Pontes: Instituto de Formación Profesional das Pontes.

Quero expresar aquí o meu agradecemento a tódolos profesores e alumnos que con moito entusiasmo participaron na realización desta enquisa.

Aínda que a delimitación completa da área lingüística na que se utiliza *Nonón* precisaría da realización dun maior número de enquisas nun maior número de puntos, coa información que posuímos coidamos estar xa en disposición de ofrecer unha serie de puntos xeográficos de localización segura da unidade sígnica descrita. Para a confección do listado só tivemos en conta aquelas enquisas nas que se declarase un coñecemento moi directo da construción, é dicir, aquelas nas que aparecese riscada a opción «Utilízoa con frecuencia» ou a de «Escóitolla a miña nai, meu pai ou meus titores», prescindindo daquelas nas que só se marcasse cunha cruz a opción «Algunha vez escoiteilla a alguén»; amais, evidentemente, tivemos tamén presente o feito de se engadiren ou non exemplos e de estaren estes correctamente utilizados, e mailo feito tamén de se acompañar algún tipo de explicación sobre o significado da construción e de que este fose o correcto; para a localización exacta buscamos nomeadamente casos nos que a nai e o pai e/ou o titor ou titores tivesen o mesmo lugar de nacemento e de residencia.

Os puntos xeográficos nos que con seguridade se localiza a expresión son os seguintes (V. mapa): na provincia de Pontevedra: Pontearreas, O Porriño, Mos, Mondariz, Crecente, Salvaterra, Caldas de Reis, Vila de Cruces; e na provincia da Coruña: Touro, Boimorto.

Xeografía de *NONÓN*

Co mapa unicamente pretendemos deixar constancia daqueles puntos en que se pode asegurar a existencia da construción; bastante máis complicado resulta, co tipo de información posuída, sinalar a zona de non existencia da mesma: habería que aumentar os puntos de apana de datos e o número de enquisas, sobre todo tendo en conta a feble competencia lingüística que presentaron bastantes dos enquisados.

É practicamente seguro que en moitas das zonas limítrofes ás localidades marcadas se atope tamén viva a expresión interrogativa descrita.

Nota: Para a realización do mapa dispuxemos do material informático do ILG e contamos coa amable axuda de Francisco Dubert.

Pero amais da identificación dunha serie de puntos xeográficos, a enquisa sérvenos tamén para saber algo verbo da súa vitalidade no territorio galego. É certo que os datos porcentuais do total de enquisas realizadas non son indicativos demasiado¹⁴, pero si pode ofrecer bastante interese tomar algún municipio no que se poida asegurar a existencia da expresión e mais do que se dispoña dun considerable número de mostras, e comproba-lo grao de coñecemento e utilización do sintagma (aínda que só dentro dun grupo de idade determinado). Así o fixemos no caso do concello que se cita. Velaquí os resultados:

Concello de Pontearreas:

Total de enquisas: 259.

Universo: alumnos con idades comprendidas entre os 11 e os 18 anos. Só tivemos en conta aquelas nas que constase o nacemento e residencia dos dous ou de alomenos un dos pais en Pontearreas (na vila ou en calquera das súas vintecatro parroquias) e mailo feito de falaren ambos "Sempre" ou "Ás veces" en galego.

Persoas que din coñece-la locución: 96 (37,06%).

Utilízana con frecuencia: 11 (4,24%).

Non a utilizan con frecuencia pero escóitanllela ós seus pais ou titores: 26 (10,03%).

Algunha vez escoitáronlla a alguén: 59 (22,27%).

Persoas que din non coñece-la locución: 163 (62,93%).

Malia se tratar dunha cuestión secundaria, a comparanza destes resultados cos obtidos noutros concellos figura indicar que a vitalidade do sintagma non é a mesma en tódalas localidades de uso. Os datos posuídos semellan apuntar en tal dirección, pero, de tódolos xeitos, a

---

¹⁴ Habería que planificar moito máis do que se fixo a escolleira de zonas de Galicia nas que realiza-la enquisa e mailo número de cuestionarios a cubrir por punto e por provincia en correspondencia coa poboación existente; tería tamén que se alarga-lo universo dos entrevistados a persoas de diversas profesións e doutros grupos de idade, así como non ter en conta a poboación non galegofalante.

Así a todo, indicamos eses datos como curiosidade:

Total de enquisas: 1852 (non se computan as máis de trescentas que realizamos nun segundo momento).

Universo: o núcleo dos entrevistados contitúeno alumnos con idades comprendidas entre os 11 e os 30 anos.

Persoas que din coñece-la locución: 392 (21,16%).

Utilízana con frecuencia: 47 (2,53%).

Non a utilizan con frecuencia pero escóitanllela ós seus pais ou titores: 75 (4,04%).

Algunha vez escoitáronlla a alguén: 270 (14,57%).

Persoas que din non coñece-la locución: 1460 (78,83%).

súa cativeza impídenos tirar conclusións definitivas en verbo desta cuestión.

Concello de Touro:

Total de enquisas: 47.

Universo: alumnos con idades comprendidas entre os 13 e os 15 anos. A peneira fíxose da mesma maneira ca no municipio ponteareán.

Persoas que din coñece-la locución: 42 (89,36%).

Utilízana con frecuencia: 7 (14,89%).

Non a utilizan con frecuencia pero escóitanllela ós seus pais ou titores: 18 (38,29%).

Algunha vez escoitáronlla a alguén: 17 (34,69%).

Persoas que din non coñece-la locución: 5 (10,63%).

3.2. A súa escritura.

En principio ten que quedar claro que a pronuncia da locución é [nonón] ou [nonó] -ou ben a que rexistramos tamén, esta vez con entrevista persoal engadida, nos concellos de Touro e Vila de Cruces: [nenón]-. Ora, dada a existencia da locución afirmativa [nonəsi] e o feito de que para este caso a tradición escrita optase maioritariamente pola separación gráfica (que parece o máis razoable), podería pensarse atendendo ó criterio conservador da escritura que esa é tamén a mellor solución para o caso da locución de certeza negativa. Nembargantes, a escritura *non non*, amais de supor unha orixe que habería que confirmar, ten algúns importantes inconvenientes -non identificación por parte dos usuarios da mesma, posible confusión cunha expresión de dobre negación¹⁵-, o máis grave dos cales é a case segura xeneralización da pronuncia [nonón], aberración que moi probablemente non impedirían as observacións coa indicación da secuencia fónica correcta. Por iso, rectificando unha nota a un traballo noso anterior (García Represas, 1992:51), coidamos que, se cadra, o mellor é manter unida a locución e escribir *nonón*.

4. A xeito de conclusión.

---

¹⁵ Mesmo escribíndoo na enquisa nun único conxunto gráfico houbo algunhas persoas que confundiron a expresión de certeza negativa cunha expresión de dobre negación:

•Non mo deixes; non, non [entre outras posibilidades, pode aparecer cun certo ton de ameaza].

O noso obxectivo neste traballo foi triple: i) enumera-los principais recursos expresivos de que podemos botar man en galego cando queremos sinalar nunha pregunta polarizada que estamos certos do que nos van responder, ii) procura-la súa sistematización funcional de xeito que se vexan cales son os seus valores, e iii) indicar como se usan.

O feito de que algunhas das formas e mecanismos analizados non se documentasen ata o presente en ningún estudio lingüístico sobre o galego demostra, máis unha vez, que no que toca ó apartado gramatical o galego precisa aínda de moita descrición.

Referencias bibliográficas:

- Álvarez Blanco, R./ Monteagudo Romero, H./ Regueira Fernández, X.L.: *Gramática galega*, Galaxia, Vigo, 1986.
- Bassols de Climent, M.: *Sintaxis Latina*, C.S.I.C., Madrid, 1956.
- Coseriu, E.: *Principios de semántica estructural*, Gredos, Madrid, 1977.
- *Gramática, Semántica, Universales*, Gredos, Madrid, 1978.
- *Lecciones de lingüística general*, Gredos, Madrid, 1981.
- Ducrot, O.: *Dire et ne pas Dire. Principes de Sémantique Linguistique*, Hermann, Paris, 1972.
- Fernández Salgado, X.A./Monteagudo Romero, H./Puga Moruxa, M. [Instituto da lingua galega]: *Nivel Soleira*, Consello de Europa, Consellería de Educación e Ordenación Universitaria, 1993.
- García Represas, D.: “A afirmación”, *Cadernos de Lingua* 6, 1992, 47-64.
- *Estudio na fala de Xinzo-Ponteareas. Contribución á lingüística descritiva do galego*, Memoria de Licenciatura, Santiago, 1994 (inédita).
- Gutiérrez Ordóñez, S.: *Introducción a la semántica*, Síntesis, Madrid, 1989.
- Jiménez Juliá, T.: “Modalidad, modo verbal y modus clausal en español”, *Verba* 16, 1989, 175-213.
- Moreno Cabrera, J.C.: *Fundamentos de sintaxis general*, Síntesis, Madrid, 1987.
- *Curso universitario de lingüística general I: Teoría de la gramática y sintaxis general*, Síntesis, Madrid, 1991.
- Porto Dapena, J.A.: *El gallego hablado en la comarca ferrolana*, Anejo 9, *Verba*, 1977.
- Quirk, R./ Greenbaum, S./ Leech, G./ Svartuik, J.: *A grammar of contemporary english*, Longman, 1972.
- Tesnière, L.: *Éléments de syntaxe structurale*, Klincksieck, Paris, 1969.
- Veiga, A.: “Reaproximación estructural a la lenición protorromance”, *Verba* 15, 1988, 17-78.